

Шаршеева Камиля Каныбековнанын «Азыркы кыргыз тилиндеги кыймыл-аракеттин чактык локалдашуусу жана аспектуалдык маанилер менен байланышы» аттуу темада 10.02.01 – кыргыз тили адистиги боюнча филология илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазган диссертациясына

ПИКИР

Соңку мезгилдерде лингвистикада чактын (убакыттын) тилдик концептуализациясы жөнүндөгү маселе өтө актуалдуу багыттардын бири болуп саналат. Анткени чактык түшүнүктүн тилдик аталыштары жана тилдик структуралык-семантикалык моделдери көп кырдуу. Убакыттык катыштар тилдик бирдиктердин семантикасында грамматикалык жана лексикалык деңгээлдерде чагылдырылат. Ал белгилүү грамматикалык темпоралдуулук субкатегориялар менен катар бул түшүнүктөрдү тилде калыптандыруу үчүн үстөмдүк кылган лексико-семантикалык талааны түзгөн, дүйнө таанууда анын өзгөчөлүгүн көрсөткөн лексикалык каражаттардан түзүлөт. Темпоралдуулуктун олуттуу талааларынын бири болуп локалдашуучулук талаасы эсептелет. Семантикалык жактан убакыттагы жагдайлардын локалдашуучулугу/ локалдашпоочулугу төмөнкү семантикалык маанилердин карама-каршылыгы катары чечмеленет: 1) конкреттүүлүк, убакыттын огундагы кыймыл-аракеттин жана бүтүндөй жагдайдын орун алышынын белгилүүлүгү, кандайдыр бир учурга бекитилиши; 2) убакыттын огундагы жагдайлардын жана кыймыл-аракеттин орун алышынын конкреттүү эместиги, белгисиздиги.

Арийне, кыргыз тилинде кыймыл-аракеттин чактык локалдашуусу/локалдашпоосу семантикалык категориясынын уюшулуу каражаттарын башка тилдердегидей эле, этиштин түр-чактык категориялары, кыймыл-аракеттин аткарылуу ыкмасы, бышыктоочтук детерминанттар ж.б. түзөөрү белгилүү. Кыргыз тилинде түр категориясы

жок деп эсептелгендиктен, бул темага байланыштуу түр категориясынын жалпы тил илиминде, түрк тилинде жана кыргыз тилинде изилдениши каралган. Кыргыз тилинин, жалпы эле түрк тилдеринин грамматикасы аналитикалык каражаттар аркылуу ырааттуу түзүлүшкө келип тургандыгын танууга болбойт. Башкасын жөн койгондо да (чак, жак, ыңгай, жөндөмө) түр категориясынын жасалышында синтетикалык жана ошондой эле аналитикалык жол менен жасалышын белгилебей коюуга болбойт. Тилдин өз табиятындагы ушу кырдаал жана кыргыз тил илиминде чактык локалдашуучулук /локалдашпоочулук семантикалык категориясынын уюшулуу каражаттарын, анын маанилерин ачып көрсөтүү сыяктуу илимий-теориялык жана ага негизделген практикалык маселелери алиге чейин атайын иликтөөгө алынган эмес. Диссертант К.К. Шаршееванын аталган темадагы изилдөөсүнүн актуалдуулугу да ушул жагдай менен түшүндүрүлөт.

К.К. Шаршееванын аталган изилдөөсү кыргыз тилинде кыргыз элинин көрүнүктүү жазуучуларынын чыгармаларынан факты-материалдарды талдоо аркылуу жүргүзүлдү, окумуштуулардын теориялык негиздемелерине таянуу менен, окумуштуулардын эмгектериндеги илимий мүнөздөмөлөр менен кеңири таанышып, алардын аныктамаларына шилтемелер берилген. Кыргыз тилинин тигил же бул категориясына тиешелүү маселелер окумуштуулардын эмгектеринде канчалык денгээлде изилденгендиги же андай болбой калгандыгы жөнүндө диссертант өзүнүн ойлорун ишенимдүү, далилдүү белгилөө менен, негиздерин ачык көрсөтүүгө, аныктоого аракеттенди.

Натыйжада, менин пикирим боюнча, изилдөөнүн темасынын актуалдуу экендигин ачык далилдеген, мындай изилдөөнүн кыргыз тилинин илимий грамматикасы, тактап айтканда, морфологиясы үчүн зарыл экендигин көрсөткөн, илимий-теориялык жана практикалык жактан койгон максатына толук жеткен диссертациялык изилдөө жүргүзүлгөндүгүн

белгилемекчимин. Бул изилдөө кыргыз тил илиминин теориялык грамматикасы үчүн өтө маанилүү изилдөөлөрдөн болуп саналат.

Изилдөөнүн көтөргөн проблемасы да, анын чечилиши да логикалуу, коргоого койгон жоболорунун илимий-теориялык жана практикалык зарылчылыгы да далилдүү, изилдөөдөн алынган жыйынтыктары, натыйжалары ишенимдүү, тили, стили жакшы, илимий адабий тилде жазылган, адабияттык тиешелүү булактар кеңири пайдаланылган.

Жогоруда айтылгандардын негизинде К.К. Шаршееванын «**Азыркы кыргыз тилиндеги кыймыл-аракеттин чактык локалдашуусу жана аспектуалдык маанилер менен байланышы**» деген темада жүргүзгөн изилдөөсүн толук бүткөн илимий иш катары кандидаттык диссертацияларга коюлуучу талаптарга жооп берет деп эсептейм жана аны кандидаттык диссертация катары 10.02.01 – кыргыз тили адистиги боюнча коргоого сунуштайм.

Илимий жетекчи –

КР илимине эмгек сиңирген ишмер,

Филология илимдеринин доктору,

Профессор **С.Ж.Мусаев**

